

Istiden i det danske landskab

Forfatter: Michael Houmark-Nielsen

Udgivet af Lindhardt og Ringhof, 2021, 392 sider

ISBN 9788711984796

Pris: 399,95 kr. (vejledende)

BOGANMELDELSE

AF PER SMED, BIRKERØD

Michael Houmark-Nielsen, dr. scient., førhen Geologisk Museum, nu emeritus, har i årtier været kendt som dansk istidsgeologis vigtigste forsker med et meget stort antal publikationer bag sig. Nu har venlige fonds støttet fremkomsten af et oversigtsværk, og det lykkedes at overtale forlaget Lindhardt & Ringhof til at stå for udgivelsen. Det blev til en bog på flere kg vægt, og anmelderen åbnede den med forventninger ud over det sædvanlige. Man bliver ikke skuffet – der er tale om et storværk, ikke blot i omfang, men også i kvalitet og bredde.

I resten af anmeldelsens tekst vil jeg omtale bogens forfatter som 'Houmark'.

Med 'værkets bredde' mener jeg, at stort set alle underdiscipliner behandles udførligt – lad mig nævne: Isskjoldenes udbredelse til forskellige tider; nutidige gletsjere og arktiske landskaber; metoder til datering; forskellene mellem Vestjylland og resten af Danmark; isbevægelsesretninger og hvordan de bestemmes; ældre istidsforskere og vejen til nutidens forståelse. Hovedtemaerne er dog hele vejen igennem landskabernes dannelse, med underafsnit om formtyper, fx tunneldale, hatbakker, drumlins og dødisrelief. Bogen er opdelt i kapitler om landets forskellige egne. Det eneste værk, der før er udkommet med et lignende sigte, er Vilhelm Milthers' 'Det danske istidslands kabs terrænformer', DGU III. Række nr. 28, 1948. For det første er Houmarks bog dobbelt så stor og dobbelt så grundig, for det andet (og vigtigere) viser den, på hvor mange punkter man har opnået ny forståelse ved hjælp af nye metoder og dybere indsigt fx i isens fysik. De gamle forklaringer ser overfladiske og tågede ud i sammenligning.

Blandt illustrationerne ses mange fremragende fotos fra Arktis.

Det er nok ikke 100% relevant og heller ikke retfærdigt at sammenligne med serien 'Geologisk set' (Geografforlaget, Miljøministeriet og Skov- og Naturstyrelsen). Denne series seks bind udkom fra

1992 til 2017 og havde som hovedsigte beskrivelsen af lokaliteter, uanset disses geologiske alder, dvs. uden den indbyrdes sammenhæng, der er Houmarks formål. Man kan imidlertid mærke, hvor ny indsigten i istidslandskabets dannelse er, ved at se på de kvartær-lokaliteter, serien behandler. Pilbro-dalen i Østjylland, 'Det mellemste Jylland' side 180-181, er et eksempel, fulgt af Skelhøje ved Hald sø, side 132-134. Disse sider er i den grad fulde af skrivebordsidéer, at en vis mistillid til forfatterne kunne blive følgen. Selv om Houmarks tekst om tunneldale side 171-172 måske er lidt uklar i fysiske detaljer, slipper vi for misforståelserne. Lad mig bemærke, at et samarbejde med (eller vejledning fra) den danske glaciolog Ole Humlum (tidligere professor i Oslo) måske havde mildnet et par mindre 'skævere', der stadig er der.

Jeg har fundet et andet eksempel, denne gang fra tidsskriftet 'Varv' ca. 1990. En i øvrigt højt fortjent geolog giver i en omtale af klinterne langs Møns sydkyst næppe mulighed for at skelne de enkelte till-bænke fra hinanden. Få år senere kom Houmarks undersøgelse af samme kystprofil, hvor netop de ting var opklaret ved hjælp af de metoder, vi i dag bruger, og som omtales i bogen.

Jeg vil omtale en særlig landskabsform, *den strømlinjede moræneflade* (side 232), fordi denne formverden til for nylig har været overset eller måske 'miskendt' af de fleste. Houmark sætter fokus på den med illustrationer fra alle danske egne. Det har kunnet lade sig gøre med 'Danmarks nye højdemodel' (side 16), som baseres på målinger fra satellitter. Bogens afsnit indledes med et relief af øen Endelave i SV-Kattegat – en virkelighed, der med garanti ikke har været set af nogen, før Houmarks bog udkom, ikke engang af øens egne indbyggere. Alligevel har den været der og viser noget væsentligt, nemlig isens bevægelse hen over øen. Man har foreslået fagudtryk som 'drumlins' og 'drumlinoider', og Houmark støtter fx 'terrænstriber'. Formernes indre bygning og tolkning (side 233) stem-

mer overens med Johannes Krügers disputats (1993), uden at dette værk nævnes. Men terrænsribernes eksistens og værdi i tolkningen er nu altså 'slået igennem med et brag'.

Det er absolut muligt at finde detaljer, man kan være uenig i. Jeg burde nok nævne, at jeg har svært ved at følge tolkningen af den 'klassiske linje' Hald sø-Bovbjerg som frembragt af 'Kattegat-isen', det norsk-prægede isfremstød før det 'midtjyske' stadium. Jeg mener, at alle de store jyske tunneldale må være frembragt samtidigt i hele deres længde, dvs. af den 'midtjyske is'.

Houmark mener, at *Øresundsgletsjeren* var Bælthavfremstødet sidste krampetrækning, hvorimod det er både min og de ledende svenske geologers opfattelse, at Øresundsgletsjeren repræsenterer et selvstændigt isfremstød, der overskred mere eller mindre isfrit land for 15.000 - 14.000 år siden, et årtusinde eller to efter Bælthavisen. Side 300 står der, at ifølge 'nogle geologer' banede et isfremstød sig vej op gennem Øresund, men at dette "har været genstand for megen

debat på begge sider af Sundet". Sandheden er, at istungens randforløb i Skåne bygger på enige geologer gennem et århundrede. En skånsk geolog lykkedes det at få succes ved at påstå, at øresundsgletsjeren ikke har eksisteret, men han må siges at være tilbagevist. En sammenhæng med Øresunds danske side har ikke været kendt, vist mest fordi man ikke har ledt efter den. Vi kan imidlertid se, at i kystklinerne på Nyord, ved Faxe og på Møn overlejrer rødlig till en tyk ungbaltisk moræne, der foroven er udvasket for kalk og brunforvitret. Efter min mening bør dette tolkes som, at den ungbaltiske har ligget under åben himmel et antal år, inden den blev overskredet af et nyt isfremstød, nemlig (tror vi) øresundsgletsjeren.

Disse tvivlsytringer må ikke misforstås: Houmarks nye bog er et storværk og bør findes på hylderne hos enhver geolog, i ethvert geologisk museum, i enhver professionshøjskole og på alle gymnasier, samt i alle boghandler, der har et fagligt sigte. At det lykkedes at få et stort forlag til at interessere sig for geologi, kan allerede betragtes som en succes. Den bør fortsætte.